

2 Kaksi kieltä – yksi mieli

2.1 Äidinkielet

Äidinkielellä viitataan kieleen tai kieliin, jotka lapsi oppii varhaislapsuudessa vanhemmiltaan. Yksilöllä voi olla monta äidinkieltä. Lapsen äidinkieli voi olla hänen kasvuympäristössään enemmistö- tai vähemmistökieli. Äidinkielen asema yhteiskunnassa vaikuttaa lapsen kielen oppimiseen ja kehittymiseen. Se vaikuttaa myös malleihin, joita lapsi saa äidinkieltensä tai -kieltensä käytöstä. Kieli kehittyy yhdessä muiden samaa kieltä puhuvien kanssa. Lapsi voi oppia kielet vanhemmiltaan heti syntymästään lähtien, tai hän voi oppia yhden kielen kotona ja toisen siirtyessään varhaiskasvatuksen tai koulun piiriin.

Useissa kansallisissa ja kansainvälisissä asiakirjoissa käsitellään yksilön oikeutta omaan äidinkieleensä¹. Suomi-koulun opetuksessa pidetään lähtökohhtana, että yksilöllä on oikeus kasvaa monikieliseksi. Äidinkielen määrittely on vaikeaa, koska siinä voidaan käyttää ainakin neljää kriteeriä: yksilön alkuperää eli sitä, mistä hän tai hänen vanhempansa ovat kotoisin, kielen käytön laaja-alaisuutta eli sitä, mitä kieltä yksilö käyttää eniten, kielitaitoa eli sitä, minkä kielen yksilö osaa parhaiten, ja viimeisenä sitä, mihin kieleen tai kieliin ihminen samaistuu riippumatta siitä, kuinka hyvin hän sitä tai niitä osaa. Suomi-koulun opetuksessa lähtökohhtana tulisi olla edellä esitetty samaistumisperiaate: jos oppilaamme tuntee kuuluvansa suomalaisten joukkoon ja haluaa pitää suomea äidinkielenään – joko toisena äidinkielenään tai muutoin osana minäkuvaansa – me Suomi-koulussa teemme parhaamme tukeaksemme hänen kotona oppimaansa suomen kielen taitoa. Suomi-koulussa kiinnitetään huomiota kielen sujuvuuden, täsmällisyyden ja tarkkuuden parantamiseen niin, että oppijan kielitaidon taso ja tavoitteet otetaan samalla huomioon.

Kielellisten ihmisoikeuksien näkökulma auttaa tarkastelemaan monikielisyyttä ja -kulttuurisuutta. Sen mukaan

1. yksilöllä on oikeus käyttää äidinkieltään omien lastensa kanssa
2. myös lapsilla on oikeus oppia vanhempiensa äidinkieltä tai -kieliä ja kasvaa kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen.

1.

- Suomen perustuslaki 731/1999, §17: "Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan."
- EU lainsäädäntö / Maahanmuuttajataustaisten lasten koulutus: "... kehitettävä tapoja opettaa asuinmaan kieltä ja selvittää, millä keinoin maahanmuuttajataustaiset oppilaat voivat pitää ylläpitää ja kehittää äidinkielen taitojaan."
- YK:n lasten oikeuksien sopimus artikla 30:2. "Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvilta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään."
- Kielelliset ihmisoikeudet – Linguistic Rights ks. esim. Skutnabb-Kangas 2013: Oikeus käyttää äidinkieltä/-kieliä, oikeus monikielisyyteen

Omalla äidinkielellä tai -kielillä on yksilölle erityinen merkitys, sillä äidinkieli on sydämen, tunteiden, omakuvan ja ajattelun kieli. Suomi-koulussa katsomme, että kasvaminen monikieliseksi ja -kulttuuriseksi on erityinen lahja, jonka ulkosuomalainen vanhempi tai ulkosuomalaiset vanhemmat voivat antaa lapselleen. Tätä pyrkimystä tuetaan Suomi-koulun opetuksessa, jossa monikielisyyttä ja -kulttuurisuutta pidetään luonnollisena asiana. Eritasoisten oppijoiden osuudesta kunnioitetaan, ja heitä tuetaan yhteistyössä perheiden kanssa kielitaidon kehittämisessä. Suomi-koulussa arvostetaan vähäistäkin kielitaitoa ja kannustetaan sen kohentamiseen.

Lapsen tai nuoren kehityksen kannalta on merkityksellistä, että hänen kielellinen identiteettinsä otetaan huomioon kokonaisuutena. Nykyään puhutaan kielten limittäisestä käytöstä (engl. *translanguaging*). Sillä tarkoitetaan, että lapsi muodostaa merkityksiä ja kerää kokemuksia ja tietoa kaikilla osaamillaan kielillä. On tärkeää, että kaksi- ja monikielisten lapsen opetuksessa huomioidaan lapsen kaikki kielelliset voimavarat ja kielellinen osaaminen ja kunnioitetaan niitä.

Kaksikielisen puhujan molemmat kielet ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, ja parhaimmillaan yhden kielen oppiminen antaa valmiuksia toisen omaksumiseen. Lapsen kielellistä osaamista ja rikkautta on hyvä hyödyntää myös opetuksessa: luokassa voidaan esimerkiksi käydä niin sanottuja merkitysneuvotteluja oppijoiden osaamilla kielillä ja verrata sanojen merkityksiä ja ilmaisuja eri kielissä. Monikielisessä ympäristössä on tavallista, että sanoja lainataan muista kielistä, mikäli kaikki tilanteeseen osallistujat osaavat käytettyjä kieliä. Sanojen merkityksien ja sanojen välisten yhteyksien tarkasteleminen kehittää sanavarastoa ja vahvistaa luetun ymmärtämistä.

Kieli luo yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden tunnetta yksilön ja samassa tilanteessa elävien ihmisten välille. Vanhemmilla ja perheillä on ensisijainen vastuu ja merkitys oman äidinkielen tai -kielten ja kulttuurin tai kulttuurien säilyttämisessä ja ylläpitämisessä sekä niiden opettamisessa omille lapsilleen (ks. esim. Perusopetuksen opetussuunnitelma). Suomi-koululla on erityinen merkitys yhteisönä, joka laajentaa kotona opitun ja käytetyn kielen käyttömahdollisuuksia sen ulkopuolelle. Lisäksi Suomi-koulun piirissä on mahdollisuus tavata muita samassa tilanteessa eläviä ikätovereita ja perheitä. Tämä ajatus tulee selkeästi esiin myös seuraavassa lainauksessa:

“Laajemmin ajateltuna äidinkieli ei ole pelkästään kommunikointiväline, vaan se on yhteinen tila, jossa on mahdollista ymmärtää toisia samanlaisia ihmisiä, jopa yhden sanan tai runon säikeistön avulla. Sinä itket ja naurat samalle asialle, koska se yhteinen tila on joka ikisessä solussasi. Se on monelle ihmiselle kuin juuri, minkä avulla pystyy seisomaan ja olemaan kaatumatta...” (Khezri, 2022, 47–48).

- Lapsella on oikeus oppia äidinkieltään tai äidinkieliään.
- Äidinkielen määrittelyssä voidaan käyttää useita kriteerejä.
- Lapsen kielellinen identiteetti tulisi ottaa huomioon kokonaisuutena.
- Kieli kehittyy yhteisössä.

2.2 Monikielisten lasten ja nuorten kielenkehitys

2.2.1 Varhainen kielenkehitys

Kaksi- tai monikieliseksi kasvavan lapsen kielen kehittymiseen vaikuttavat useat tekijät: kielten oppimisikä, kielellisen altistuksen määrä ja laatu, lapsen oppimisvalmiudet sekä perheen tai kieliyhteisön asenteet kaksi- ja monikielisyyttä kohtaan.

Kielen kehitys alkaa jo raskausaikana. Vastasyntynyt vauva kuuntelee tarkemmin sitä kieltä tai niitä kieliä, joita äiti on puhunut raskausaikana. Vauva virittäytyy omaan kieliympäristöönsä tarkkailemalla erityisesti kielen rytmiä ja intonaatiota. Ensimmäisen elinvuoden aikana kielen kehityksessä tapahtuu useita kehitysaskelia. Vauva muodostaa oman kielensä tai kieliensä äännekartat, ja hänestä tulee entistä tarkempi omien kielensä äänneiden erottelija. Erottelukyvyyn tarkentuminen on myöhempää kielellistä kehitystä ajatellen tärkeä taito, joka vahvistaa sanavaraston kehittymistä taaperoiässä.

Vauva oppii jo ensimmäisen ikävuotensa aikana löytämään puheen virrasta sanoja ja vähitellen yhdistämään niihin merkityksiä. Alussa merkitykset ovat epätarkkoja, ja lapsi saattaa esimerkiksi kutsua useita nelijalkaisia karvaisia otuksia *kissoiksi*. Kognitiivisten taitojen kehittyessä ja sanavaraston kasvaessa sanojen merkitykset tarkentuvat. Vähitellen sanavarastoon tulee substantiivien lisäksi adjektiiveja ja verbejä ja kielestä tulee abstraktimpaa. Esikouluiässä abstrakti kieli kehittyy entisestään.

On esitetty, että yksi- ja kaksikielisten lasten varhainen kielenkehitys kulkee samassa tahdissa: he muodostavat oman kielensä tai kieliensä äännekarttoja samassa tahdissa, he oppivat jokeltamaan samoihin aikoihin ja he lausuvat ensimmäiset sanansa samassa iässä. Jos tarkastellaan kaksikielisen lapsen sanavarastoa vain toisessa kielessä, se on yleensä suppeampi kuin yksikielisellä lapsella. Toisaalta jos otetaan huomioon kaksikielisen lapsen kokonaissanavarasto eli molempien kielien sanat, hänen sanavarastonsa ei jää jälkeen yksikielisen sanastosta.

Kieli kehittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa lapsen ja vanhemman välillä sekä koulumaailmassa oppilaan ja opettajan välillä. Kielellisen altistuksen määrä on merkityksellinen tekijä: mitä enemmän lapsi kuulee puhetta, sitä suuremmaksi hänen sanavarastonsa kasvaa ja sitä vankemmaksi kielitaito kehittyy. Viime vuosina on kuitenkin enenevässä määrin tuotu esille kielellisen altistuksen laadun vaikutus puheen kehittymiseen: vauvaiässä laadulla viitataan niin sanotun vauvapuheen käyttöön – vauvalle suunnattu hidas, vivahteikas ja vaihteleva puhe kiinnittää hänen huomionsa ja kannustaa oppimaan. Sanavaraston rikkaus ja kielen rakenteiden monimuotoisuus edistävät oppimista etenkin, jos se tapahtuu vastavuoroisessa tilanteessa lapsen tai oppijan kanssa. On osoitettu, että opettajan kyvyt laadukkaaseen kielelliseen vuorovaikutukseen ennustavat lapsen kielen kehitystä myöhemmälläkin koulupolulla.

2.2.2 Kielenkehitys kouluikässä

Kielellinen perusta luodaan varhaislapsuudessa. Vuorovaikutustaidot ja sanaston kehittyminen luovat pohjan myös lukemaan oppimiselle ja kielen kehittymiselle kouluikässä.

Kotona puhuttu kieli on usein tilannesidonnaista, ja sitä käytetään arkisissa toimissa perheenjäsenten kesken. Tilannesidonnainen puhe liittyy tuttuihin toimiin kuten ruokailuhetkiin, pukemiseen tai leikkimiseen. Sanasto saattaa olla arkista, ja kielen merkitykset avautuvat tunneilmaisujen, eleiden ja puheen sävyjen avulla.

Lukutaidon kehittyminen kasvattaa ei-tilannesidonnaista sanastoa, koska kertomusten ja tarinoiden avulla voi siirtyä vaivattomasti uusiin tilanteisiin, menneisyyteen tai tulevaan ja harjoittaa mielikuvitustaan. Ei-tilannesidonnaisen kielen käyttö ennustaa myöhempää kielenkehitystä. Lukemaan oppimista voi harjoitella kummallakin kielellä samanaikaisesti.

Muodollinen eli abstrakti ajattelu kehittyy entisestään aivojen saavuttaessa murrosiässä riittävän kypsyysasteen. Nuori kehittyy kokonaisvaltaisesti niin biologisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisestikin. Siksi myös murrosikä on kielen oppimisen kannalta merkittävä kehitysvaihe. Vasta tässä vaiheessa ihminen pystyy ajattelemaan käsittein, mikä on edellytys abstraktien teemojen kielelliselle käsittelylle. Suomi-koulun roolina on tässä vaiheessa laajentaa kotona käytettyä arkista kieltä akateemisen kielitaidon suuntaan, esimerkiksi asiatekstien käsittelyyn ja kirjoittamiseen. Murrosikään liittyy voimallisesti identiteetin muotoutuminen, joten nuori saattaa tarvita tukea ja kannustusta myös vähemmistökieleen liittyvän identiteettinsä kehittämiseen.

Kielten omaksumiseen vaikuttavat myös kieliyhteisön asenteet kaksikielisyyttä kohtaan. Ne saattavat olla erilaisia eri kieliä kohtaan: joskus koetaan merkityksellisemmäksi oppia kieli, jota käytetään maailmassa laajalti, kuin puhujamäärältään pieni kieli. Muodostaessaan käsitystä itsestään lapsi peilaa kuulumistaan ympäristönsä eri ulottuvuuksiin, kuten ihmisiin, paikkoihin ja kulttuuriin, johon sisältyvät myös hänen oppimansa kielet. Kuulumisen tunteen voidaan käsittää olevan tietoisuutta lukeutumisesta tiettyyn sosiaaliseen ryhmään. Se rakentuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä kasvavan lapsen ja nuoren vähemmistöryhmään – esimerkiksi suomalaisiin – kuulumisen tunnetta on toivottavaa vahvistaa, jotta lapsi tai nuori voi hyödyntää erilaisuuttaan vahvuutena.

Suomi-koulussa tuetaan erilaisuuden käsittämistä, joka syntyy kuulumisesta kahteen tai useampaan paikkaan ja kieleen. Se on yksilöllinen voimavara ja mahdollisuus tarkastella maailmaa tavallista laajemmasta perspektiivistä. Tutkimusten valossa vähäininkin institutionaalinen oman äidinkielen opetus tukee oppijan monikielistä ja -kulttuurista kehitystä, kielellistä luovuutta ja tietoisuutta kielistä.

- Kielenkehitykseen vaikuttavat useat tekijät: kielten oppimisikä, kielellisen altistuksen määrä ja laatu, lapsen oppimisvalmiudet sekä perheen tai kieliyhteisön asenteet kaksi- ja monikielisyyttä kohtaan.
- Varhaislapsuuden kielellinen altistus antaa perustan kehitykselle ja lukemaan oppimiselle.
- Useiden kielten sujuva käyttö vaatii yritteliäisyyttä, sitkeyttä ja pitkäjänteisyyttä.
- Ympäristön hyväksyntä ja tuki on olennaista monikieliseksi kehitymisessä.
- Jatkuvaan kielelliseen vuorovaikutukseen kuuluvat vuorovaikutuksen määrä (riittävästi syötettä), vuorovaikutuksen laatu, yhteydet kielen käyttäjiin (esim. ylipäälliset suhteet, Suomi-koulu), erilaiset kielenkäyttömallit (puhe, tekstit jne.) ja äidinkielliset kielenkäyttäjät.
- Suomi-koulun ja sen opettajien tehtävänä on antaa näissä haasteissa kasvattajille kodin ulkopuolista tukea.
- Suomi-koulu tarjoaa oppilaille, opettajille ja vanhemmille merkittävän yhteisön, jossa saadaan vertaistukea ja jossa voidaan kokea kuulumista kieleen ja kulttuuriin. Suomi-koulu on paikka, jossa asioita ei tarvitse selittää, vaan kieli ja kulttuuri ovat kaikille yhteisöllisesti tuttuja.

2.3 Vanhempien keskeisiä kysymyksiä kaksikielisyydestä

Lapsen kaksikieliseksi kasvaminen saattaa mietityttää vanhempia. He tarvitsevat toisinaan tukea kaksikieliseksi kasvattamisessa ja saattavat kääntyä asiantuntijoiden puoleen. Suomi-koulun opettajatkin voivat rohkeasti antaa neuvoja vanhemmille, jos he ovat itse hankkineet tietoa kaksikielisyydestä. Olemme koonneet tähän yleisiä kysymyksiä, joita vanhemmat usein pohtivat.

Sekoittaako lapsi kielet toisiinsa?

Lapsi on jo hyvin varhaisessa iässä tietoinen keskustelukumppaninsa kielellisestä osaamisesta ja osaa säädellä, mitä kieltä käyttää kenenkin puhujan kanssa. Vielä varhaisemmassa iässä, jo vastasyntyneenä, vauva pystyy erottelemaan kielet toisistaan. Vaikka lapsi käyttää kahta tai useampaa kieltä keskustelussa, se ei tarkoita, että hän sekoittaisi kielet toisiinsa. Itse asiassa se on merkki siitä, että lapsi osaa käyttää kielellisiä voimavarojaan joustavasti. Hän esimerkiksi ymmärtää, kenen kanssa mitäkin kieltä tai kieliä voi käyttää. Jo varhaisessa kouluiässä, esikoulussa ja ala-asteella, lapselle alkaa kehittyä meta-lingvististä tietoisuutta. Se tarkoittaa, että hän on tietoinen useista kielistään ja pystyy ymmärtämään omaa kielenkäyttöään ja eri kieliensä ominaisuuksia.

Miksi lapsi vaihtaa kieltä kesken puheen?

Kaksikielisillä lapsilla on usein hieman suppeampi sanavarasto kuin yksikielisillä, ja sanojen hakeminen muistista saattaa olla hitaampaa. Toisinaan sana tulee helpommin mieleen ei-toivotulla kielellä, ja kieli vaihtuu kesken lauseen. Tässä tapauksessa lasta voi lempeästi muistuttaa oikeasta sanasta.

Lapsi tai nuori käyttää kielellistä osaamistaan laajasti. Kielten limittäinen käyttö on myös oman kielellisen identiteetin esille tuomista: sillä viestitään kuulumista tiettyyn kielelliseen tai kulttuuriseen ryhmään. Etenkin nuoret haluavat viestittää kuulumistaan tiettyyn yhteisöön, esimerkiksi espanjaa puhuvat nuoret Yhdysvalloissa tai arabiaa puhuvat nuoret Pariisissa.

On huomioitava, että kielten limittäinen käyttö vaatii vankkaa kielitaitoa. Kielten limittäinen käyttäjä osaa sujuvasti muuttaa sanojen rakenteita toisen kielen rakenteita vastaaviksi. Tästä voi onnitella lasta ja mainita, miten hienosti hän hallitsee kielioppia – samalla muistuttaen oikeasta sanavalinnasta. Toisaalta vieraskielisen sanan eksyminen välillä puheen joukkoon ei ole haitallista, jos vuorovaikutus ja kommunikaatio säilyvät sen avulla ennallaan.

Voiko kaksikielisuus vaikuttaa kielteisesti lapsen kehitykseen ja koulumenestykseen?

Varhaiskasvattajilla, opettajilla tai lastenlääkäreillä saattaa valitettavasti edelleen olla puutteelliset tiedot lapsen kielenkehityksestä ja erityisesti monikieliseksi kehittymisestä. He saattavat virheellisesti neuvoa vanhempia käyttämään enemmistön kieltä kotona tai kieltävät lapsen oman äidinkielen käytön koulussa. On tärkeää, että Suomi-koulun opettaja voi olla vanhempien tukena ja antaa asianmukaista tietoa kaksikieliseksi kehittymisestä.

Kehityspsykologinen aivotutkimus on edennyt viime vuosina isoin harppauksin, ja nykyään tiedetään, että monikielisuus ei hidasta puheen kehitystä eikä siitä ole haittaa lapsen kognitiiviselle ja psykologiselle kehitykselle. Äidinkielellä tai -kielillä on päinvastoin suuri merkitys myös lapsen psykologiselle hyvinvoinnille. Oman äidinkielen hallinta on osa lapsen tai nuoren minäkuvaa ja luo emotionaalisen ja kulttuurisen yhteyden toiseen kotimaahan.

On osoitettu, että taaperoiän laaja sanavarasto ennustaa lukemaan oppimista ja myöhempää koulumenestystä. On myös näyttöä siitä, että vahva kotikieli vaikuttaa myönteisesti opetuskielen oppimiseen. Jos lapsi saa varhaislapsuudessaan laadukasta kielellistä altistusta kotikielellään, ei ole mitään syytä olettaa, että se haittaisi opetuskielen oppimista.

Kaksikielisyyden on tutkimuksissa todettu vaikuttavan myönteisesti kognitiivisten kykyjen kehittymiseen. Erityisesti on ehdotettu, että kaksikieliset lapset saattavat suoriutua paremmin tarkkaavaisuutta ja toiminnan ohjausta vaativista tehtävistä. Nämä taidot vaikuttavat myönteisesti koulumenestykseen.

Tutkimuksissa on myös todettu, että monikielisillä puhujilla on

- kyky tarkastella asioita uudenlaisista näkökulmista, mikä vaikuttaa muun muassa ongelmanratkaisuun, päätöksentekoon ja syy-seuraussuhteiden havaitsemiseen
- kyky keskittyä olennaiseen ja hylätä tehtävän ratkaisemisen kannalta epäoleelliset tiedot.

Monikieliset puhujat ovat kielitietoisempia: heillä on parempi ymmärrys kielen olemuksesta ja käytöstä. Lisäksi monikielisyydellä on havaittu olevan myönteinen vaikutus uusien kielten oppimiseen.

Sosiaalisesti kuuluminen kielenpuhujiin ja kulttuuriin vaikuttaa oman erilaisuuden hyväksymiseen sekä tunnesiteisiin sukulaisten ja ystävien kanssa toisessa kotimaassa. On myös todettu, että monikielisiksi ja -kulttuurisiksi kasvaneet ovat avoimia uudelle ja että heidän on helpompi hyväksyä erilaisuutta kuin yksikielisten.

Oppiiko lapsi täydellisesti molemmat kielensä?

Kielitaito koostuu monesta osatekijästä. Siihen kuuluvat suullinen kielitaito sekä luku- ja kirjoitustaito. Kielitaito on myös kykyä käyttää kieltä tilanteeseen sopivalla tavalla, minkä taustalla on kulttuurinen ymmärrys. Kielitaitoon kuuluu kyky nauttia kirjoitetusta kielestä ja arvostaa kirjallisuutta ja taito ilmaista itseään luovasti. Koska kielitaitoon voidaan liittää näin monia tekijöitä, voimme kysyä itseltämme, mitä oikeastaan on täydellinen kielitaito. Miten sitä voi mitata?

Kieli on myös dynaaminen ilmiö. Ensinnäkin kielet kehittyvät ja muuttuvat yhteiskunnallisen ja globaalin kehityksen myötä. Toisaalta yksilö käyttää kieli-varantoaan tilanteen mukaan: eri kielillä saattaa olla hänelle erilaiset käyttötarkoitukset. Kielen oppiminen on elinikäinen prosessi, ja me kaikki olemme kielen, myös äidinkielemme, oppijoita.

Jos kaksi- tai monikielinen lapsi saa kotona määrällisesti ja laadullisesti tarpeeksi kielellistä altistusta, hän oppii arkisen kielenkäytön varhaislapsuudessaan. Sujuvan luku- ja kirjoitustaidon saavuttaminen vaatii kuitenkin myös muodollista opetusta, ja Suomi-koulun merkitys on näiden taitojen saavuttamisessa kiistaton. Lapsi tarvitsee myös aitoja vuorovaikutussuhteita ja erilaisia tilanteita kielitaidon harjoittamiseen. Jos tämä kaikki varmistetaan, lapsi oppii kommunikoimaan ja opiskelemaan vähemmistökielellään.

Voiko lapsella olla liikaa kieliä?

Monikielisuus on maailmanlaajuisesti ajatellen yleistä, ja monet lapset elävät monikielisessä ympäristössä. Tutkimus ei ole määritellyt, mikä määrä kieliä ylittäisi lapsen oppimiskyvyn. Lapsi tarvitsee kuitenkin määrällisesti ja laadullisesti riittävää altistusta kaikilla kielellään ja toisaalta muodollista opetusta luku- ja kirjoitustaidon kehittämiseksi. Kielen oppimisessa keskeisessä asemassa ovat

motivaatio ja mahdollisuus kielen käyttöön. Kun lapsi on kiinnostunut aiheesta, myös kielen oppiminen sujuu parhaiten.

Kieli voi kuitenkin rapautua. Sillä tarkoitetaan, että ensiksi opittu kieli rapautuu uutta kieltä omaksuttaessa. Lasten kieli rapautuu luonnollisesti voimakkaimmin, koska heidän aivonsa ovat muokkautuvat ja he oppivat uusia kieliä vaivattomammin. Aihetta on tutkittu kansainvälisten adoptiolasten avulla: heidän kosketuksensa ensimmäiseen kieleen katkeaa äkillisesti uuteen perheeseen ja maahan muutettaessa. Adoptiolasten ensimmäisen kielen rapautuminen saattaa tapahtua hyvin nopeasti, alle vuodessa, ja pienten lasten jopa muutamassa kuukaudessa. Jos toinen kieli opitaan tarpeeksi varhaisessa vaiheessa, se valtaa samoja aivoalueita kuin ensimmäiseksi opittu kieli. Aivoihin ei jää jälkiä ensimmäisenä opitusta kielestä, joka unohtuu. Uusimmat tutkimukset viittaavat kuitenkin siihen, että aivoihin saattaa jäädä muistijälkiä ensiksi opitun kielen äänneistä. Ne voi mahdollisesti aktivoida uudelleen myöhemmässä vaiheessa, jos kielen opiskelun aloittaa uudestaan.

Mitä tehdä, kun lapsi ei vastaa suomeksi?

Liiallinen puheen korjailu ei motivoi lasta käyttämään heikompaa kieltään. Oikean sanan käyttöä voi rohkaista toistamalla sanaa luontevana osana vuorovai-
kutusta, jolloin uusi sana nivoutuu keskustelun lomassa mutkattomasti osaksi sanavarastoa ja lauseita. Kun lapsi kasvaa kouluikäiseksi, sanojen käyttöä voi opettaa tietoisemminkin: kertoa missä yhteydessä käytetään mitään sanaa tai miten sana oikein taivutetaan. Puheen korjaaminen ei luonnollisestikaan ole yksioikoisesti huono asia – korjaamisella voi viestiä lapselle, että sinulle, vanhempana tai opettajana, on merkityksellistä, että puhutte yhteistä kieltä. Itsetunto liittyy laajemminkin oppimisen psykologiaan: jos lapsella on myönteinen näkemys omista kyvyistään, hän myös suoriutuu tehtävistä vaivattomammin.

Jos lapsi kuulee vanhempansa toteavan usein, että lapsen kielitaito ei ole vahva, hän alkaa pian itsekin uskoa tähän. Jos lapsi taas kuulee kehuja taidoistaan, hän saa itsevarmuutta. Vanhemman ei tulisi vähätellä omaakaan kielitaitoaan – jokaisella meistä on oma vahvin kielemme, ja on hienoa, jos osaamme kommunikoida jollain toisella kielellä sen vahvimman tai vahvempien lisäksi. Toisaalta kaksikielisyyden liiallinen korostaminen voi olla lapselle kiusallista, koska hänelle itselleen se on luonteva osa omaa identiteettiä.

Välillä lapsi ei löydä oikeaa sanaa. On tyypillistä, että kaksikielinen lapsi saattaa hakea sanaa muistista pidempään kuin yksikielinen. Anna lapsen siis hakea sanaa rauhassa tai ehdota lempeästi ja kiireettömästi vaihtoehtoa, myös arjen keskellä – aina kun se on mahdollista.

Osaanko vanhempana tukea lapseni kaksikieliseksi kehittymistä?

Toisinaan käytetään sanontaa ”lapsi on kuin pesusieni, joka imee kielitaidon vaivattomasti itseensä”. Tämä ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa. On totta, että jo vastasyntynyt vauva tarkkailee kielellistä ympäristöään ja hänen aivonsa ovat virittäytyneet uuden oppimiselle. Samanaikaisesti kielen kehitys tarvitsee kuitenkin otolliset olosuhteet ja oikein suunnattua ja ajoitettua altistusta. Seuraavaan listaan on koottu vinkkejä, joiden avulla vanhemmat voivat tukea lapsensa kielenkehitystä.

Vinkkejä vanhemmille

Vinkki 1: Tavoitteet ja keskustelu. Vanhempien on hyödyllistä keskustella, mitkä ovat perheen yhteiset tavoitteet lapsen kielitaidolle, ja miettiä, miten ne voidaan saavuttaa. Lapsen kielitaidon kehittyminen on perheen yhteinen hanke, ja enemmistökieltäkin puhuvan vanhemman rooli kannustajana ja tukijana on merkittävä. Vanhemmat voivat pohtia, onko perheellä tärkeää olla yhteinen kieli vai puhuuko kumpikin vanhempi omaa kieltään, vaikkei perheen yhteistä kieltä varsinaisesti olisikaan. Ei ole oikeita tai vääriä valintoja, vaan jokainen perhe voi punnita vaihtoehtoja ja valita itselleen sopivan. On kuitenkin hyvä muistaa, että kaksikieliseksi kasvaminen vaatii työtä ja sinnikkyyttä, ja toisaalta on lapsen etu, että hän hallitsee molempien vanhempiensa kielet.

Vinkki 2: Puhetta, musiikkia ja lukemista. Kielen kehitys perustuu kielellisen altistuksen määrään ja laatuun. Lapsen saamaan kielelliseen altistukseen vaikuttavat vanhempien lisäksi myös sisäruukset, heidän kielitaitonsa ja ikänsä sekä lapsen ystävyysuhteet. Lukeminen kasvattaa etenkin ei-tilannesidonnaista sanavarastoa. Jaettu lukeminen on olennaista sen vuorovaikutuksellisuuden vuoksi: lapsi ja vanhempi voivat keskustella lukemastaan kirjasta ja linkittää sen tapahtumia lapsen omaan elämään.

Vinkki 3: Motivaatiota ja iloa. Kielen oppimisen ei tarvitse olla rypyytsaista puurtamista, vaan kieltä voi oppia monenlaisissa tilanteissa tai leikkien. Mistä lapsesi on kiinnostunut? Puhu siitä. Etsikää yhdessä tietoa lapsen kiinnostuksen kohteista. Pienten lasten kanssa voi puhua ruokakaupassa vihanneksista ja hedelmistä: väreistä, muodoista ja käyttötarkoituksista. Lukemaan opettelevan lapsen kanssa voi tehdä yhdessä ruokaa ja lukea suomenkielisiä ohjeita. Onnistuminen kannustaa oppimaan lisää!

Vinkki 4: Kunnioita lapsesi monikielisyyttä. Lapsen kehityksen kannalta on merkityksellistä, että hänen kielellinen identiteettinsä otetaan huomioon kokonaisuutena. Lapsi muodostaa merkityksiä ja kerää kokemuksia ja tietoa kaikilla osaamillaan kielillä. On tärkeää, että hänen kaikkia kieliään kunnioitetaan joka tilanteessa eikä hänen kielitaitoaan tai sen puutteita arvioida hänen kuultensa.

Vinkki 5: Yhteisön voima. Kielen kehittämisessä yhteisöllä on valtava voima. Kun lapsi kuulee puhetta useilta puhujilta, hänen kielitaitonsa vahvistuu ja hänen kykynsä käyttää kieltä sujuvasti kasvaa. Lapselle on merkityksellistä saada malleja vähemmistökielensä käyttämisestä, joten suomenkieliset yhteisöt ovat tärkeitä lapsen puheen kehitykselle. Jos hänelle on mahdollista löytää harrastuksia suomen kielellä, se tukee entisestään kielen kehitystä.

Vinkki 6: Käännä asiantuntijoiden puoleen. Kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen häiriöt eivät tutkimusten mukaan ole yleisempiä kuin yksikielisten lasten, eikä kaksikielisyys itsessään aiheuta kielen kehityksen häiriöitä. Kaksikieliselläkin lapsella voi silti luonnollisesti olla kielen kehityksen häiriöitä, joihin hän tarvitsee ammattilaisen apua. Niiden tutkimisessa voivat auttaa asiaan erikoistuneet psykologit ja puheterapeutit. Myös vanhemmat voivat tarvita tukea ja apua kaksikielisyyskysymyksissä.